

Прометей

Прометей (з грецьк. провидець) — у грецькій міфології син титана Япета й німфи Клімени (у варіантах — Феміди, Асії). Він допоміг Зевсові подолати титанів і здобути владу над світом. Під час суперечки про зменшення жертв богам Прометей став на бік людей, які потерпали від голоду й були безсилі проти могутніх олімпійців, поділив забитого бика на дві частини. В одну купу склав усе м'ясо й накрив шкурою тварини, а в другу — одні кістки, поклавши на них шматки жиру. Зевс, уведений в оману, вибрав купу, яка лисніла смачним жиром. Відтоді люди стали приносити в жертву богам кістки, тобто гіршу частину забитої тварини, а самі їли м'ясо. Зевс розгнівався на людей і забрав у них вогонь. Однак Прометей викрав вогонь з Олімпу й приніс його людям в очеретині. Так людський рід було врятовано від голоду й холоду.

Однак за протидію богам Зевс звелів покарати Прометея — прикути його до однієї зі скель Кавказьких гір і пробити списом груди. Щоранку на скелю сідав орел і гострим дзьобом клював печінку героя. За ніч вона відростала, а вранці орел прилітав знову. Багато тисячоліть Прометей терпів ці муки. Він знав страшну таємницю про те, що на Зевса очікує загибель: якщо той візьме собі за нову дружину богиню Фетиду, її син уб'є Зевса. Інша богиня — Феміда — умовила Прометея розкрити пересторогу. І Зевс, удячний за це, послав Геракла врятувати Прометея.

Пожалів людей своїм великим серцем титан Прометей і сміливо порушив Зевсову заборону. Якимось він перестрів Афіну Палладу, кохаву Зевсову дочку. Богиня мудрості була завжди прихильна до титана, тож він і попросив її відчинити йому потай двері чорного ходу, що вів до Зевсового палацу, — адже Прометею було вже не вільно з'являтися на Олімпі. Афіна Паллада так і зробила, гадаючи, що Прометееві цікаво поглянути на новий витвір богами Гіфеста — на людей із щирого золота, що, наче живі, слугували богам.

А Прометей, опинившись у Зевсовій оселі, мерщій узяв із божественного вогнища невеличку іскру, сховав її в порожній очеретині та й приніс людям на землю.

Відтоді засяяли, заяскріли веселі вогнища на землі. Навколо них люди збиралися цілими родинами, смажили м'ясо, грілися, танцювали, зажили тепер веселіше, дружніше. З того щиро радів титан Прометей. Він навчив їх приборкувати вогонь, плавити мідь, кувати зброю, і люди стали дужчі, сміливіші, вони вже не схилялися покійно перед своєю долею. Завдяки Прометееві вони навчилися думати й тоді, мабуть, уперше відчули себе людьми.

Та чорним, грозовим буревієм насувався на відважного титана страшний гнів усевладного Зевса. Ніхто у світі ще так зухвало не порушував його заборони, ніхто не насмілювався повставати проти нього, батька всіх безсмертних і смертних.

У шаленій нестямі Зевс звелів закути титана Прометея в кайдани й припнути на самому краю землі до стрімкої скелі, щоб відступник висів там довгі століття. Таку кару надумав Зевс останньому з роду титанів, що насмілювався змагатися з ним і боронити слабосилих, нікчемних людей.

Здійснити цю кару Зевс доручив своєму кульгавому сину Гефесту, неперевершеному митцеві й ковалю. А в помічники йому дав двох своїх вірних слуг — Силу і Владу, суворих, безжальних, жорстоких. Прикро було Гефестові коритися Зевсовій волі, бо він щиро шанував Прометея, але не послухатися рідного батька не міг.

Туди, де закінчується пустельна країна диких скіфів і велично здіймається до неба бескеття Кавказу. Сила й Влада привели непокірного титана, а за ними шкутильгав бог Гефест.

Він був кульгавий із дитинства, бо колись розгнівався на нього Зевс і, схопивши малого за ногу, швиргонував геть з Олімпу. Довго летів Гефест, цілий день, а надвечір упав на скелястий острів Лемнос і відтоді став шкутильгати. З того часу ж навіки оселився в його серці страх перед Зевсом. Той страх примусив його й тепер скоритися могутньому батькові. Знову тяжко зітхає Гефест і здіймає величезний молот, щоб прикувати Прометея до стрімкої кручі.

— Бий молотом дужче, дужче! — суворо наказує Влада. — Щоб Прометей не зміг у путах і поворухнутися. Та не зітхай, не стогни, він же Зевсів ворог, злочинець.

— Яке огидне моє ремесло! — розпачливо вигукує Гефест. — Хай би хто інший ним володів, тоді я не мусив би приковувати друга до скелі. О, Прометею, сину великої Феміди! Я сам плачу з твоєї тяжкої муки, та мушу коритися невблаганному Зевсові.

Знову й знову гупає молот, від нього йде стоголоса луна, і здається, що то стогнуть похмурі Кавказькі гори. Нарешті титана прикуто.

— От і добре! — озивається Влада. — До цієї скелі люди не дістануться, хоч би як хотіли зарадити своєму благодійникові.

— Ніхто йому тепер не зарадить, — скрушно мовить Гефест, — невблаганне-бо серце в Кроніда. Яку жорстоку кару він вигадав! Очам нестерпно дивитися на Прометея.

— Стережись, щоб за такі слова Зевс не покарав і тебе, — похмуро каже Влада й квапить Гефеста: — Годі вболівати за тим зухвальцем, ходімо звідси. А

ти, Прометею, можеш тепер ремствувати на Зевса та дбати про жалюгідних смертних людей.

Ані словом не озивається гордий богоборець. Навіть не дивиться, як ідуть геть Сила й Влада, кремезні, негнучкі, наче витесані з каміння, а за ними шкутильгає ще дужче Гефест. Тільки коли вони зникли за горами й навколо затягла мертва тиша, Прометей застогнав і голосно крикнув:

— О божественний ефіре! О мати-земле і сонце ясне, усевидюще!

О бистрокрилі вітри і хвилі невтомного моря! Погляньте, як покарав мене Зевс за те, що я був прихильний до смертних і приніс їм вогонь. Я знав, що Зевс мене покарає. Страшні мої муки, та я не зрікаюся свого вчинку! (...)

Усі підвладні йому стихії Зевс кинув на прикутого Прометея, але той і не думав коритися. Тоді Громовержець звергнув скелю разом із непереможним титаном у чорну безодню.

Та Прометей був безсмертний. Минули тисячоліття, багато людських поколінь одне за одним пройшли по землі, і тоді Зевс знову підняв із безодні титана, сподіваючись дізнатися про свою долю. Але нескорений Прометей мовчав, і батько всіх безсмертних і смертних вигадав йому ще тяжчу кару: знову висів Прометей, прикутий до кавказької скелі, його нестерпно палило сонце, сікли дощі, шарпали люті вітри, і щодня туди прилітав величезний Зевсів орел, гострими пазурами розривав титанові груди та клював йому печінку. За ніч кривава рана загоювалася. але наступного дня знову прилітав орел і знову люто шматував могутнє Прометеєве тіло.

Ці страшні муки тривали тисячоліття, але ніщо не могло здолати титана. Жодного разу він не попросив пощади в Зевса, не зрікся своєї приязні до смертних. Сам Громовержець уже хотів помиритися з ним, бо й досі не знав тієї таємниці про себе. Із Зевсової волі пішла до свого сина богиня Феміда. Гірко плачучи, вона просила Прометея помиритися із Зевсом, і материнське горе, страшніше за всі муки, розчулило непохитного титана — він розкрив свою таємницю.

Почувши віщі слова. Зевс схаменувся, бо справді збирався взяти морську богиню Фетиду собі за дружину. Тепер він звелів якнайшвидше віддати Фетиду за смертного, щоб її син не став загрозою ні йому, ні іншим безсмертним богам.

Незабаром Фетиду віддали заміж за Пелея, славного аргонавта¹, — разом з іншими героями він їздив до Колхиди по золоте руно. На весілля Пелея та Фетіди зійшлися всі боги, і навіть вони не пам'ятали такого пишного свята. А син Пелея та Фетіди — славетний Ахіллес — справді перевершив мужністю та силою свого батька й став найвідомішим героєм Троянської війни.

У подяку за засторогу Зевс послав найславетнішого з-поміж грецьких героїв, далекого нащадка Іо — Геракла — звільнити титана. Багато земель уже обійшов Геракл, уславивши себе неймовірними подвигами, і от опинився серед Кавказьких гір. Довго шукав він скелю з прикутим Прометеєм, аж нарешті побачив, як угорі шугонув величезний орел, почув стогони нелюдського болю й поспішив на ті страдницькі зойки.

Незабаром Геракл був уже біля скелі, де висів прикутий титан і кровожерний орел рвав пазурами йому тіло. Підняв Геракл свій чималий лук і щосили напнув тятіву. Дзвінко заспівала стріла, уп'ялася в орла, і той упав мертвий додолу. Тоді Геракл виліз на скелю й дужими руками розірвав Прометееві кайдани. Титан нарешті випростав могутнє тіло й дихнув на всі груди. Тільки одне залізне кільце залишилося на руці в Прометея, і в ньому застряг камінчик із скелі.

Прометей став вільний, а смертні люди, заради яких він прийняв страшні муки, носять відтоді на згадку про нього металеві каблучки й персні з коштовними камінцями. Так каже легенда, але чи це правда, ніхто не знає. Однак знають усі: у тих мужніх, волелюбних людей, що віддають свої сили й розум, усе життя на благо народові, палає в серцях іскра незгасного Прометеевого вогню. (...)

Титани — божества старшого покоління, діти Урана (Неба) й Геї (Землі); у переносному значенні: люди виняткового розуму й таланту.

Феміда — дочка Урана та Геї. друга дружина Зевса; у переносному значенні: закон, правосуддя, а жерцями Феміди називають служителів закону, юристів.

Кронід — так ще називали Зевса, сина Реї та Крона.